

Schummanov plan, pariški ugovori i institucionalni okviri Europske Unije

Vidović, Maja

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:546274>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-12**



Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)



SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

PRAVNI FAKULTET

Maja Vidović

**SCHUMANOV PLAN, PARIŠKI UGOVORI I INSTITUCIONALNI OKVIRI
EUROPSKE UNIJE**

Mentorica: prof.dr.sc. Zrinka Erent-Sunko

Komentor: doc.dr.sc. Ivan Obadić

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2022.

Sadržaj

1. Uvod	3
2. Europska ideja od Drugog svjetskog rata do Hladnog rata	7
2.1. Benelux.....	7
2.2. Monnetov plan.....	8
2.3. Schumanov plan	9
3. Europska zajednica za ugljen i čelik	12
4. Europska obrambena zajednica i Europska politička zajednica	17
4.1. Europska obrambena zajednica	17
4.2. Europska politička zajednica.....	22
5. Europska ekonomska zajednica i Europska zajednica za atomsku energiju	23
6. Zaključak	31
7. Literatura:	32

1. Uvod

Europska unija jedinstvena je gospodarska i politička unija dvadeset i sedam europskih zemalja nastala kao rezultat procesa suradnje i integracije nakon Drugog svjetskog rata. Iako je sama ideja ujedinjenja Europe stara koliko i sama Europa jer ju u tragovima nalazimo još u razdoblju Rimskog Carstva¹ koje je svojevremeno upravljalo svim heleniziranim državama na Sredozemlju kao i keltskim područjima sjeverne Europe, razdoblju Karla Velikog iz IX. stoljeća, kao i slavnom dobu Napoleona, temelji europskom ujedinjenju postavljeni su u drugoj polovici 20. stoljeća.

Atmosfera koja je vladala u Europi nakon Drugog svjetskog rata bila je neprijateljska. Razorena europska privreda i ideološka podijeljenost dala su poticaj sve jačem trendu pacifizma kao dominantne ideologije, odnosno odbacivanje rata kao štetnog društvenog fenomena. Međutim, materijalni gubitci su i dalje bili veliki.

Takvo stanje u kojem se nalazila Europa iskoristio je britanski konzervativni političar, državnik i imperijalist Winston Churchill² za izlaganje svoje ideje o stvaranju neke vrste „Sjedinjenih Europskih Država“. Winston Churchill je 19. rujna 1946. na Sveučilištu u Zürichu održao govor za koji mnogi smatraju da je bio polazna točka u ostvarenju ideje o europskom ujedinjenju. Svojim argumentima za francusko-njemačko zbližavanje dao je neviđen utjecaj. U svom govoru Churchill ističe: *„I na kakvo je to stanje Europa bila svedena? ... Preko širokih područja ogromna masa izmučenih, gladnih, zabrinutih i zbunjenih ljudskih bića koja drhte i zijevaju u ruine svojih gradova i domova, i napregnuto prate tamne horizonte, očekujući neku novu opasnost, tiraniju i teror... To je sve što imaju Europljani, grupirani u tako mnogo drevnih država i nacija..., uporno se boreći jedni protiv drugih, i šireći pustoš na sve strane. Ipak, sve vrijeme, postoji rješenje... Treba ponovo stvoriti europsku obitelj, bar koliko je to moguće, i strukturu u kojoj će ona moći živjeti u miru, sigurnosti i slobodi. Moramo izgraditi određeni vid ujedinjenih država Europe.“*³

Ovime, se Churchill deklarirao za treći europski put koji bi mogao naći svoje mjesto između SAD-a i SSSR-a. Njegov se govor može smatrati istinskim polazištem mišljenja u korist ujedinjene poslijeratne Europe. Istodobno, formirano je i nekoliko militantnih udruga diljem Europe, koje su izravno profitirale od utjecaja njegovog govora.

¹ Džombić J.I., Evropske inicijative i institucije, str. 21.

² Winston Leonard Spencer Churchill, Blenheim, 30. studenog 1874. - London, 24. siječnja 1965.

³ Richard Baldwin, Charles Wyplosz, Ekonomija evropskih integracija-treće izdanje, Data Status, 2010., str.3

U svibnju 1948. na poticaj Odbora za međunarodnu koordinaciju pokreta za ujedinjenje Europe u Den Haagu sastaje se Europski kongres. Kongresom predsjedava sam Winston Churchill, a prisustvuje mu 800 delegata. Sudionici Kongresa donose preporuku o stvaranju europske savjetodavne skupštine i europskog posebnog vijeća čiji bi zadatak bila priprema političke i gospodarske integracije europskih zemalja. Izražavaju spremnost europskih država da prenesu dio vlastitog suvereniteta na nadnacionalni nivo kojim bi se osiguralo zajedničko ekonomsko i političko djelovanje. Naglašavaju potrebu razvoja demokratskog sistema upravljanja, a preporučuju i donošenje povelje o ljudskim pravima i osnivanje suda koji bi jamčio poštovanje te povelje.

Upravo je želja za oporavkom Europe i uspostavom mira, rodila niz prijedloga koji su bili usmjereni na stvaranje jedinstvene europske organizacije. Poslijeratni prijedlozi sadržavali su ekonomske i političke motive. Ekonomski su motivi bili zasnovani na ideji horizontalne tržišne integracije koja bi osigurala preduvjete veće proizvodnje, a samim time dovela i do povećanja životnog standarda, rasta konkurentske snage i rasta europske snage europskih zemalja. To će ujedno biti baza političke i vojne moći s ciljem otklanjanja mogućnosti stvaranja potencijalnih sukoba. Politički motivi bili su zasnovani na uvjerenju da stvaranje europske nadnacionalne organizacije može ukloniti opasnost od novih ratova između europskih zemalja na europskom tlu. Pristaša te ideje bio je i Jean Monnet⁴, utjecajni pobornik europskog jedinstva. Inače istaknuti francuski poduzetnik, diplomat, financijer, administrator i politički vizionar. Zbog svojih ideja i nadahnutog djelovanja smatramo ga i jednim od osnivača Europske unije.

Užas, strah i razaranje pokrenuli su tokom prve polovine četrdesetih godina XX. stoljeća pitanje: „Kako Europa može spriječiti nastanak nekog novog svjetskog rata u periodu koji dolazi?“ Kao odgovor na ovo pitanje, pojavila su se tri rješenja.⁵ Prvo rješenje bilo je okriviti Njemačku. Vođen ovim uvjerenjem, tzv. Margentov plan iz 1944. godine zastupao je tezu da je budući rat u Europi moguće izbjeći tako što Njemačku treba pretvoriti u primarno poljoprivrednu i pastirsku zemlju. Isto razmišljanje je bilo pokretač europskih sporazuma poslije Prvog svjetskog rata. Taj rat je bio stavljen na teret Njemačke, a pobjednici su bili nagrađeni teritorijima i novčanim odštetama. Drugo rješenje bilo je okriviti kapitalizam, a prihvatiti komunizam. Odnosno, treće rješenje bilo je okriviti nacionalizam. Rješenje koje je

⁴ Jean Monnet Omer Marie Gabriel, Poitou-Charentes, 09. studenog 1888. – Bazoches-sur-Guyonne, 16. ožujka 1979.

⁵ Richard Baldwin, Charles Wyplosz, Ekonomija evropskih integracija, 2010, Beograd: Data Status, op. cit., str. 7.

proizlazilo iz ovog mišljenja bila je tješnja integracija europskih naroda. Ono je na kraju i prihvaćeno.⁶

Ideološka podijeljenost i razorena europska privreda rezultat su Drugog svjetskog rata vođenog na području Europe. Značajan doprinos oporavku i ujedinjenju zapadnoeuropskih zemalja dao je tzv. Marshallov plan, službeno nazvan Plan europske obnove. Bio je to službeni plan SAD-a o obnovi poslijeratne Europe i suzbijanju utjecaja i širenja komunizma na europskom tlu.⁷ Interes SAD-a bio je slabljenje SSSR-a, čime započinje njihovo međusobno nadmetanje. SAD je svojim utjecajem kreirao interese zapadnoeuropskih elita, sužavao prostor za prihvatljivu raspravu i olakšavanje uspona stranaka centra, poput demokršćana u Zapadnoj Njemačkoj i Italiji. Marshallov plan je donesen 1948. godine i osigurao je više od 15 milijardi dolara pomoći u financiranju obnove kontinenta. Zamisao je američkog državnog tajnika Georgea C. Marshalla⁸, po kojem je i dobio ime, a napravljen je kao četverogodišnji plan za obnovu gradova, industrija i infrastrukture teško oštećenih tijekom rata i uklanjanje trgovinskih zapreka između europskih susjeda kao i poticanje trgovine između tih zemalja i SAD-a..

Provedba Marshallovog plana navedena je kao početak hladnog rata između SAD-a i njihovih europskih saveznika i SSSR-a, koji je učinkovito preuzeo kontrolu nad velikim dijelom srednje i istočne Europe.⁹ Hladni rat predstavljao je stanje zaoštrenih odnosa i napetosti između suprotstavljenih blokova. Razvio se oko neriješenih pitanja nakon Drugog svjetskog rata (Njemačka, Berlin, Koreja, Vijetnam, Srednji i Bliski istok). Očitovao se u svim područjima međunarodnog života – u politici, ekonomiji, kulturi, znanosti i tehnici. Njegovo glavno obilježje bili su propagandni i psihološki rat, utrka u naoružanju.¹⁰

Od 1948. do 1951. godine u obnovu nekoliko europskih država uloženo je približno 1,5% dohotka SAD-a. Jedan od uvjeta korištenja sredstava bila je i obveza ujedinjenja država korisnica, što je uzrokovalo osnivanje Organizacije za europsku ekonomsku suradnju (OEEC) 1948. godine čiji je cilj bio usmjeravati američku financijsku pomoć i koordinirati nacionalne

⁶ Džombić J.I., *Evropske inicijative i institucije*, str. 26

⁷ Džombić J.I., *Evropske inicijative i institucije*, str. 29

⁸ George Catlett Marshall, Jr., Uniontown, Pennsylvania, 31. prosinca 1880. - Washington, DC, 16. listopada 1959.

⁹ Desmond Dinan, *Europe Recast: A History of European Union*, London: Palgrave Macmillan, 2004., str. 19

¹⁰ Winston Churchill izjavio je: „Ako se Europa želi spasiti od bijede i propasti, mora graditi novo povjerenje u europsku obitelj naroda. Dajmo Europi političku strukturu u kojoj Europa može živjeti u miru, sigurnosti i slobodi... Moramo stvoriti Savez Europskih Država, a prvi korak na tom putu je stvaranje Europskog savjeta. Ako se sve europske države ne opredijele za pristupanje Uniji, mi moramo krenuti s poslom i one europske države koje to hoće i mogu, povezati i ujediniti.”

ekonomske politike zapadnoeuropskih država. Marshall je plan ekonomske obnove Europe predstavio javnosti u govoru na harvardskom sveučilištu 5. lipnja 1947. godine.¹¹

Marshallov plan također se smatra ključnim za formiranje Sjevernoatlantskog saveza (NATO), vojnog saveza između sjevernoameričkih i europskih zemalja uspostavljenog 1949. godine.

¹¹ Desmond Dinan, *Europe Recast: A History of European Union*, London: Palgrave Macmillan, 2004., str. 20

2. Europska ideja od Drugog svjetskog rata do Hladnog rata

Europska unija osnovana je s ciljem okončanja čestih i krvavih međususedskih ratova koji su kulminirali u Drugom svjetskom ratu. Upravo je zbog katastrofalnih posljedica Drugog svjetskog rata i stalne opasnosti od sukoba Istoka i Zapada, pomirenje Francuske i Njemačke postalo apsolutni prioritet. Završetak rata označio je i kraj Holokausta, najmračnijeg razdoblja u ljudskoj povijesti te oslobođenje brojnih zatočenika u logorima diljem Europe. Bila su to vremena velike političke nestabilnosti popraćena socijalnim napetostima, a inovativna diplomatska rješenja bila su neophodna čak i na regionalnoj razini. Rasprava o statusu Njemačke, gdje je od 1961. godine podjela Berlina bila simbol hladnog rata dviju velikih sila u Europi, zajedno s neumoljivom propasti kolonijalne vladavine, učinila je ovisnost kontinenta o vanjskoj politici još više upadljivim. U tom su trenutku proeuropski pokreti i pristaše federalizma krenuli u akciju snažnog promoviranja ideje europskog ujedinjenja.¹²

2.1. Benelux

Belgija, Nizozemska i Luxemburg, tri međusobno susjedne monarhije, stvorile su prvu nadnacionalnu organizaciju, Benelux. Isprva carinska, a kasnije ekonomska unija imala je za cilj stvoriti slobodnu trgovinsku zonu unutar tri zemlje. Prve sporazume potpisale su izbjegličke vlade ovih zemalja u Londonu tijekom Drugog svjetskog rata. Njihova carinska konvencija primijenjena je 1948. godine kad su ukinute međusobne carine i utvrđena jedinstvena carinska tarifa na robu koja je dolazila izvan Unije. Stvaranju Unije prethodilo je prihvaćanje zajedničkog mišljenja da su pojedinačne nacionalne ekonomije suviše male da bi konkurirale svjetskom tržištu. Nakon niza daljnjih sporazuma o koordinaciji ekonomske i socijalne politike, liberalizaciji kretanja kapitala među članicama, stvaranju interparlamentarnog vijeća i zajedničkom tržištu radne snage, zaključen je 1958. godine ugovor o ekonomskoj uniji. Stoga, možemo reći da su upravo zemlje Beneluxa nadahnule proces europske integracije u kojoj su i same sudjelovale. Lideri tih zemalja bili su velike pristalice ideje o europskoj kooperaciji. One i dalje koordiniraju svoje aktivnosti, ali valja pretpostaviti da će mnoge njihove funkcije odumirati razvitkom Europske unije

¹² Historical event in the European integration process (1945-2014); 1945-1949 The pioneering phase

2.2. Monnetov plan

Početni uspjesi koji su postignuti na polju integriranja zapadnoeuropskih zemalja potaknuli su dvojicu istaknutih zagovornika europske ideje, Francuza Jeana Monneta i Roberta Schumana, da krenu u smjeru europske vojne integracije.¹³ Iako nije imao značajniju političku funkciju, Jean Monnet je imao brojna poznanstva s, u to vrijeme, važnim i relevantnim osobama. Jean Monnet rođen je u obitelji proizvođača i trgovaca pićem, a i sam je bio trgovac konjakom, tijekom života napustio je formalno obrazovanje te je putovao po svijetu zbog obiteljskog posla. Bavio se i međunarodnim financijama, a kao francuski predstavnik imao je istaknuto mjesto u Ligi naroda osnovanoj 1919. godine. Tijekom Drugog svjetskog rata, ponovno se počinje baviti politikom te svojim djelovanjem uspijeva uvjeriti Charlesa de Gaullea (u čijoj će Vladi kasnije biti na čelu nacionalnog povjerenstva za planiranje) i Winstona Churchilla da se Francuska i Engleska zajedno udruže protiv nacista. Istovremeno je uspješno lobirao da se SAD uključe u rat protiv nacista i fašista. Upravo su mu poznanstva u SAD-u s visokim dužnosnicima i vanjskopolitičkim stratezima omogućila da uskladi svoja razmišljanja s američkim inicijativama i da čitav njegov projekt europske integracije u osnovi bude važan dio novog euroatlantizma, koji se gradio u poslijeratnom svijetu.¹⁴

Kao uspješan francuski političar jasno opredijeljen za europsko ujedinjenje, Robert Schuman je bio idealna osoba kojoj je Monnet mogao iznijeti svoj plan. Monnet je kao zakleti kapitalist u poslijeratnoj Francuskoj personificirao konsenzus da bi kapitalizmu najbolje mogao poslužiti razuman vladin smjer ključnih gospodarskih aktivnosti. Objavljivanje Marshallovog plana, koji je bio znatno različit od Monnetovog, pokazalo je da i službeni Washington prihvaća ideju da tržišni mehanizmi neće biti dovoljni da se europsko gospodarstvo ponovno pokrene. Marshallov plan predstavljao je priliku i prijetnju za Francusku. Prilika je bila u mogućnosti financiranja i ulaganja u strategiju Monnetovog plana za modernizaciju francuske industrije, stoga možemo zaključiti kako je, unatoč različitostima, Marshallov plan spasio Monnetov, a prijetnja je bila usmjerena na francusku sigurnost općenito. Sporno područje bila je rudarska regija u zapadnoj Njemačkoj – Ruhr. Ruhr je bio dio okupacijske zone, a najavom osnivanja Savezne Republike Njemačke 1949. godine pripao bi Njemačkoj. To je predstavljalo prijetnju za Francusku jer bi jačanje njemačke industrije lako moglo prerasti u

¹³ Vukadinović, R., Čehulić-Vukadinović, L., *Evropska ideja od Karla Velikog do Evropske unije*, Podgorica: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, 2016., str. 161

¹⁴ Vukadinović, R., Čehulić-Vukadinović, L., *Evropska ideja od Karla Velikog do Evropske unije*, Podgorica: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, 2016., str. 161

jačanje ratne mašinerije. Usput, Ruhr je u Francuskoj bio sinonim za militarizam i porast nacizma, slijedom čega je njegova kontrola bila od vitalnih interesa za Francusku.¹⁵ Ipak, sile poput Velike Britanije i SAD-a nisu se htjele odreći njemačkog potencijala iz regije Ruhr, kako ne bi gubile u utakmici s konkurentnim Istokom. Upravo je to bila prilika na kojoj je Monnet postavio svoj plan integracije: kao dužnosnik francuske vlade predložio je da se proizvodnja ugljena i čelika stavi pod kontrolu nadnacionalne vlasti – tzv. Visoke vlasti, koja će nadzirati i vršiti kontrolu proizvodnje u svrhu sprječavanja da ista bude korištena u vojne svrhe. Upravo su elementi ugljena i čelika predstavljali izvanrednu šansu da se na jednom segmentu pokrene integracija.

Robert Schuman, koji je bio Monnetov prijatelj, u Prvom svjetskom ratu ratovao je u njemačkoj vojsci protiv Francuza, bio je visoki dužnosnik francuske vlade, a kasnije i u de Gaulleovom pokretu otpora. On je kao bivši njemački državljani predstavljao njemačko-francuski spoj koji je vodio uvjerenju da bi integracija započeta s ugljenom i čelikom mogla voditi radikalnoj promjeni povijesno složenih njemačko-francuskih odnosa. Schuman i Monnet su uložili velike napore da o planu informiraju kako samu Njemačku tako i ostale zapadnoeuropske zemlje. Iako je iza sve u najvećoj mjeri stajao Monnet, plan će dobiti ime po Schumanu i bit će poznat kao „Schumanov plan“.

2.3. Schumanov plan

Tvorac projekta europske integracije bio je Robert Schuman.¹⁶ Državnik, pravnik i francuski ministar vanjskih poslova između 1948. - 1952. godine jedan je od pionira Europske unije kakvu danas poznajemo. Schuman je rođen u Luksemburgu i na njega je utjecalo njegovo porijeklo. Od oca Francuza i majke Njemice odmalena je učio francuski i njemački jezik i tako predstavljao sponu između tih dviju država ključnih za stvaranje ujedinjene Europe. Cijelo je njegovo obrazovanje i intelektualno uzdizanje bilo i njemačko i francusko, kao da je bio predodređen za tvorca francusko-njemačkog odnosa nakon Drugog svjetskog rata. Ponukan iskustvom, Schuman je prepoznao da samo trajno pomirenje s Njemačkom može biti osnova za ujedinjenu Europu. Držao je da se zajednička Europa ne može stvoriti odjednom, već da će se stvarati na solidarnosti i na konkretnim potezima.

¹⁵ Desmond Dinan, *Europe Recast: A History of European Union*, London: Palgrave Macmillan, 2004., str. 32

¹⁶ Jean-Baptiste Nicolas Robert Schuman, Clausen, Luksemburg, 29. lipnja 1886. - Chazelles kraj Metza, Francuska, 4. rujna 1963.

Prvi konkretan potez bio je 09. svibnja 1950.¹⁷ godine kada je u francuskom ministarstvu vanjskih poslova na brzinski sazvanoj konferenciji za novinare u poslijepodnevnim satima izložio svoj plan u čijem uvodu traži završetak višestoljetnog spora između Francuske i Njemačke. Bio je to pristup koji je kombinirao ekonomske, političke i socijalne ciljeve. Zajednička osnova ekonomskog razvoja trebala se osigurati preko zajedničke proizvodnje ugljena i čelika, a to je prvi korak pri stvaranje ujedinjene Europe. Neposredni cilj bio je osigurati modernizaciju proizvodnje i poboljšanje njezine kvalitete, izjednačavanje uvjeta isporuke ugljena i čelika na francusko i njemačko tržište te poboljšanje životnog standarda i radnih uvjeta u tim industrijama. Države koje su bile spremne uči u taj veliki proces i Visokoj vlasti podrediti rješavanje svih pitanja vezanih uz proizvodnju ugljena i čelika bile su uz Njemačku i Francusku, Italija i zemlje Beneluxa. Visoka vlast imala je supranacionalnu nadležnost kontrole i plasiranja proizvodnje te je na taj način postavljena brana nekom eventualnom budućem ratnom sukobu između zemalja.¹⁸ Najavljujući taj veliki početak, Schuman je odmah pokazao prednosti ovakve sektorske integracije i upozorio da ono ne znači stvaranje superdržave koja bi zamijenila postojeće jer je njihova raznorodnost korisna i svojim postojanjem obogaćuje Europu.

SAD je za razliku od Velike Britanije bio zadovoljan planom. Amerikanci su smatrali da je takav plan na tragu onih pritisaka koje su vršili da se riješi pitanje rudarske regije Ruhr, ali i njemačko-francuskih odnosa. Prepoznali su političku važnost plana. Britanci su se protivili planu, a zbog straha da će ometati veliku europsku inicijativu, nisu bili konzultirani u rješavanju navedenog pitanja.

Jean Monnet je, putem posrednika, o planu kontaktirao Konrada Adenauera.¹⁹ Adenauer, istaknuti njemački političar i državnik te prvi kancelar Zapadne Njemačke u planu je vidio mogućnost da Njemačka dobije regiju Ruhr pod svoju kontrolu i da preko europske integracije ponovno izbori svoje mjesto među europskim državama. Inače, i sam je bio veliki pobornik europske ideje, sudionik paneuropskog pokreta i Haškog kongresa 1948., te je uspostavio stabilnu demokraciju u poraženoj Njemačkoj i trajno pomirenje s Francuskom. On je objeručke prihvatio inicijativu koja se temelji na načelima ravnopravnosti i nediskriminacije.

¹⁷ Dan Europe obilježava se 09. svibnja svake godine.

¹⁸ Vukadinović, R., Čehulić-Vukadinović, L., Evropska ideja od Karla Velikog do Evropske unije, Podgorica: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, 2016., str. 162

¹⁹ Konrad Hermann Josef Adenauer, Köln, 5. siječnja 1876. - Bad Honnef-Rhöndorf, 19. travnja, 1967.

William Diebold Jr., autor jedne od prvih knjiga o Schumanovom planu, bez daha je pisao o: „...ministru vanjskih poslova koji je poduzeo veliku vanjskopolitičku inicijativu s malo ili nimalo savjetovanja s vlastitim ministarstvom; brzoj razradi konačne verzije plana u velikoj tajnosti od strane malene skupine ljudi; samo najkraća rasprava pred Kabinetom; mjere koje idu izvan okvira inozemne politike i koja imaju veliki utjecaj na obranu i na ekonomiju Francuske; gotovo najkraća najava saveznicima i drugima o čijoj će privoli ovisiti uspjeh.“²⁰ Time se pokazuje da su povjesničari već od najranijeg doba u svojim djelima prepoznali maštovitost, pronicljivost i viziju europskih pionira.²¹

Napokon, upravo je Jean Monnet bio glavna veza američko-francuskih odnosa krajem četrdesetih i početkom pedesetih godina prošlog stoljeća. On je bio u gotovo svakodnevnom kontaktu s najvišim predstavnicima SAD-a u Francuskoj, Monnet je znao koliko je Washington htio da Pariz pokrene novu inicijativu i koliko se Schuman htio obvezati. Štoviše, u pitanju je bila i budućnost Monnetovog plana. Ekonomska modernizacija Francuske ne bi se mogla realizirati bez rješavanja problema s regijom Ruhr. Europeizacija, stvaranjem nadnacionalne zajednice, bi upravo zbog toga mogla uspjeti.

Jean Monnet je bio oportunist koji je znao udovoljiti kriznim situacijama, rekli bi da je bio pravi čovjek na pravom mjestu i blizak prijatelj Amerikancima. Ne samo da je Marshallov plan spasio Monnetov, već je Schumanov stvoren kako bi zaštitio Monnetov. Schumanova inicijativa imala je sva obilježja Monnetovog pristupa ekonomskom razvoju. Kao što je navedeno u planu, Visoka vlast bila bi međunarodna verzija francuskog ureda za planiranje. Sastojala bi se od profesionalaca i stručnjaka koji su djelovali neovisno o vladama država članica. Ona ne bi bila otvoreno dirigirana, već bi pružila opće upute i arbitrirala u sporovima između sukobljenih interesa.

Što se tiče višeg cilja Europske unije, deklaracija je održavala Monnetov pristup sektorske ekonomske integracije. Jean Monnet je možda izradio plan, ali je Schuman preuzeo politički rizik i izložio ga. Iako se često govori da je Monnet arhitekt Schumanovog plana i da bi zbog toga trebao dobiti ime po njemu, politička zasluga pripada Schumanu. Schumanov plan sada se gleda kao na veliku prekretnicu u francusko-njemačkim odnosima i u suvremenoj europskoj povijesti.

²⁰ William Diebold Jr., *The Schuman Plan, A Study in Economic Cooperation, 1950-1959*, New York: Praeger, 1959.

²¹ Milward, Alan S., *Reconstruction of Western Europe*, London, Routledge, 2000, str. 395

Francuski i njemački čelnici prihvaćanjem plana bili su na istoj razini. Javno mnijenje je bilo na njihovoj strani, a SAD-e je kao podrška stajao ravno iza njih. Samo su se zakleti nacionalisti i komunisti u Francuskoj i Njemačkoj snažno protivili Schumanovom planu.²²

3. Europska zajednica za ugljen i čelik

Realizacija Schumanovog plana u obliku Europske zajednice za ugljen i čelik (dalje: EZUČ) predstavljao je instrument francusko-njemačkog pomirenja i europskih integracija. Funkcionalna ekonomska zajednica bila je idealno sredstvo za provođenje nacionalne strategije u europskom kontekstu. Riječ zajednica, umjesto pukog udruživanja ili organizacije, označavala je zajedničke interese koji su nadilazili ekonomske ciljeve. Schumanova ideja bila je pod velikim pritiskom Jean Monneta jer je on smatrao da ekonomska integracija treba prethoditi političkom ujedinjenju.²³

Prema Schumanovom planu, predložena je zajednica ugljena i čelika usredotočena konkretno na Francusku i Njemačku, koja bi bila „otvorena i za sudjelovanje ostalih europskih zemalja.“ Ipak, taj je prijedlog bio otvoren samo maloj skupini zemalja u koju su spadale Belgija, Luksemburg, Nizozemska i Italija koje su iz ekonomskih i strateških razloga bile vezane za Francusku i Njemačku. Istočna Europa bila je isključena zbog Hladnog rata, Skandinavci su u kasnim četrdesetim godinama XX. stoljeća odbacili nadnacionalizam, a Španjolska je bila izolirana zbog potpore koju su pružali Hitleru tijekom Drugog svjetskog rata. Iako, sve zemlje nisu bile sklone eurofederalizmu, znale su da si ne mogu priuštiti stav koji bi ih držao podalje od francusko-njemačke ekonomske organizacije.²⁴

Prijedlog zajednice bio je otvoren i za Veliku Britaniju. Schuman i ostali potencijalni članovi nadali su se da će Velika Britanija igrati vodeću ulogu u europskim poslovima i na taj način djelovati kao protuteža Francuskoj i Njemačkoj. Međutim, Britanci nisu bili zainteresirani zbog straha od gubljenja kontrole nad razvojem vlastite industrije i mišljenja da bi time smanjilo njihovu neovisnost, status i utjecaj prema SAD-u. Iako nije sudjelovala u pregovorima, utjecaj Velike Britanije uveliko se osjećao oko pariškog stola. Postojala je

²² Desmond Dinan, *Europe Recast: A History of European Union*, London: Palgrave Macmillan, 2004., str. 41

²³ Misita, Nevenko: *Osnovi prava Europske unije*, Sarajevo, 2008. str. 17

²⁴ Desmond Dinan, *Europe Recast: A History of European Union*, London: Palgrave Macmillan, 2004., str. 46

bojazan da će Velika Britanije zbog politike ili ponosa pokušati alternativnim prijedlozima skrenuti pregovore u drugom smjeru, ali to se nije dogodilo.

U lipnju 1950. godine započeli su pregovori između predstavnika Francuske, Njemačke, Italije i zemalja Beneluxa kako bi se razradio Schumanov plan i uspostavila zajednica za ugljen i čelik.²⁵ Izbijanje rata u Koreji bacilo je sjenu na pregovore, te je time i pitanje remilitarizacije Njemačke opet došlo u prvi plan. U Francuskoj je postojala bojazan da će se Njemačka povući iz pregovora, ali je Adenauer odlučio drugačije. Schumanov plan bio je i dalje temeljni element njemačke politike u zbližavanju s Francuskom i integracijom. Pregovori koje je vodilo šest zemalja bili su prvi u nizu međuvladinih konferencija. Schumanovo djelovanje postavljali su politički i proceduralni presedan. Svaku je zemlju predstavljalo izaslanstvo vladinih dužnosnika. U pregovorima su sudjelovale i razne radne skupine kao najniže u hijerarhiji konferencijske ljestvice. U samome vrhu nalazili su se ministri vanjskih poslova, uključujući i Adenauera koji je ujedno bio i kancelar. U usporedbi s kasnijim međuvladinim konferencijama, pregovori o Schumanovom planu bili su netipični u dva važna aspekta. Prvi aspekt bio je taj da nadnacionalno tijelo još nije postojalo, pa pregovori nisu iznjedrili nadnacionalni doprinos, a drugi aspekt bio je taj što su ministarstva vanjskih poslova dominirala delegacijama drugih zemalja, dok se francusko izaslanstvo sastojalo od ekonomskih planera Jeana Monneta na čijem je čelu bio sam Monnet. Time je francuskoj delegaciji dana znatna fleksibilnost i neformalnost.²⁶ Unatoč tome, Jean Monnet koji je dominirao pregovorima, usko je surađivao sa Schumanom koji je vršio funkciju ministra vanjskih poslova i slijedio njegovu političku smjernicu. Jean Monnet nije volio velike sastanke, već je radije izravno bilateralno ili multilateralno surađivao sa šefovima delegacija. Naravno, nije sve uvijek teklo glatko. Postojala su povremena neslaganja i intenzivniji pregovori kao i mogućnosti da stvari izmaknu kontroli, ali bi Schuman uvijek vješto nadglašavao delegate zahtijevajući da ublaže nacionalne interese radi višeg cilja. Na Njemačkoj strani, delegaciju je činio i Walter Hallstein²⁷, njemački akademik, diplomat, državnik i budući predsjednik Komisije Europske ekonomske zajednice koji pri završetku konferencije postaje državni tajnik ministarstva vanjskih poslova i blizak Adenauerov suradnik.

²⁵ Milward, Alan S., *Reconstruction of Western Europe*, London, Routledge, 2000, str. 397

²⁶ Desmond Dinan, *Europe Recast: A History of European Union*, London: Palgrave Macmillan, 2004., str. 50

²⁷ Walter Hallstein, 17. studenog 1901. – 29. ožujka 1982.

Pregovorima se nastojala ostvariti europska sigurnost kroz ograničenu ekonomsku suradnju. Nije bilo traga idealizmu ni idealu europskog jedinstva. Mir između Francuske i Njemačke bio je ključan za europsku sigurnost.

Monnet se u svojim pregovorima htio usmjeriti i na institucionalna pitanja. Prvim nacrtom ugovora predložio je Visoku vlast, Parlamentarnu skupštinu i Sud. Glavna institucionalna bitka odnosila se na ulogu Visoke vlasti u koju je Nizozemska polagala duboko nepovjerenje u nadnacionalizam i nastojala ograničiti moć Visoke vlasti nacionalnom kontrolom. Nepovjerenje koje je imala Nizozemska i drugi nacionalni čelnici bio je rezultat straha od francusko-njemačke dominacije. Jean Monnet taj je problem riješio uspostavom Vijeća ministara s obrazloženjem da se pitanja ugljena i čelika ne mogu odvojiti od ekonomskih pitanja u kojima Visoka vlast nije imala nadležnost.²⁸ Ugovorom je uspostavljena ravnoteža između Vijeća i Visoke vlasti, ali kojim Visoka vlast zadržava čelni položaj u određenim nadnacionalnim područjima. Iz perspektive izvornog prijedloga, institucionalni ishod predstavljao je nazadovanje za nadnacionalizam kao i operativno iskustvo same Europske zajednice za ugljen i čelik.

Iz navedenog, vidljivo je kako je Nizozemska osujetila Monnetove nade u pogledu institucionalnog kreiranja Zajednice. Belgija je istovremeno kritizirala ekonomska pitanja. U Belgiji je rasla bojazan da će belgijska industrija imati posljedice od nastale konkurencije. Belgijska vlada vidjela je Zajednicu kao priliku da nacionalno subvencioniranje sektora čelika zamijeni subvencioniranjem na europskoj razini i da poduzme industrijsko restrukturiranje. Stalna borba koja se odvijala unutar Belgije, kao i u samim pregovorima bila je vjesnik borbi među budućim državama članicama EZUČ oko širokog spektra pitanja.

Glavni ekonomski cilj Schumanovog plana bio je stvoriti jedinstveno tržište ugljena i čelika među državama članicama. To je značilo uklanjanje brojnih carinskih i netarifnih zapreka, kao što su utvrđivanje cijena, porezi na promet, razne subvencije kako bi se olakšalo slobodno kretanje sirovina ugljena i čelika među državama članicama. Jedinstveno tržište ne bi bilo neuređeno tržište. Koristeći razne instrumente i mjere, Visoka vlast i Vijeće ministara pokušali bi poboljšati produktivnost, racionalizirati raspodjelu, zaštititi radnike, izjednačiti radne uvjete i minimizirati ekonomsku dislokaciju.

²⁸ Desmond Dinan, *Europe Recast: A History of European Union*, London: Palgrave Macmillan, 2004., str. 52

Najinovativnije odredbe ugovora odnosile su se na područje politike tržišnog natjecanja. Radi ublažavanja zabrinutosti SAD-a, ugovor je uključivao oštre mjere protiv restriktivnih praksi i monopola, uključujući mogućnosti kažnjavanja. Ugovor je obuhvatio razdoblje od pedeset godina.

Šest mjeseci nakon početka pregovora, ugovor je bio gotovo definiran. Ipak, potpisivanje nije nastupilo neposredno nakon završetka ugovora, a razlog je bio povlačenje Njemačke zbog Francuskog inzistiranja na dekoncentraciji industrije ugljena i čelika u pokrajini Ruhr. Veliki rurski konglomerati trebali su biti rastavljeni pod uvjetima Postdamskog sporazuma²⁹, ali saveznici nisu pristali na to. Zbog straha da konglomerati ne će dati zeleno svjetlo na antitrustovske odredbe ugovora i zbog osjetljivosti na domaće nemire koji su bili u porastu zbog različitih odnosa u stavovima prema pokrajini Ruhr i njemačkog naoružanja Francuska je dekoncentraciju povezala s uspješnim završetkom pregovora. Istovremeno, industrijalci su u Njemačkoj vidjeli Schumanov plan kao francusku zavjeru za slabljenje njemačke industrije. Podržavajući Francusku, SAD je postigao sporazum s Adenauerom te se time otvorio put potpisivanju ugovora o Europskoj zajednici za ugljen i čelik.

Adenauer i Schuman odlučili su da će poseban status njemačke pokrajine Ruhr, nestati osnivanjem EZUČ. Ipak, budućnost njemačke regije Saar koju je Francuska kontrolirala od rata ostala je neriješena. Vlada Saar-a željela je da regija postane sedma država članica EZUČ, ali to je bilo previše čak i za francusku vladu. Adenauer je inzistirao da potpisivanjem ugovora ne napušta stav Njemačke da ponovno osvoji Saar.

Ministri vanjski poslova morali su riješiti još tri važna pitanja koja će se ponavljati tijekom povijesti europskih integracija. Prvo pitanje odnosilo se na ponderirane glasova u Vijeću. Francuska je predložila jednakost glasova s Njemačkom, iako su njemački sektori ugljena i čelika bili najveći u Zajednici. Drugo pitanje odnosilo se na jezični režim. Schuman je predložio da francuski jezik bude jedini ili pretežni u Zajednici, no ministri su se sporazumjeli da će jezik svake države imati službeni status, ali da će francuski jezik biti radni jezik unutar institucija Zajednice. Treće pitanje odnosilo se na lokaciju institucija. To je pitanje bilo najteže za riješiti jer je to bilo pitanje nacionalnog prestiža. No, usprkos svom negodovanju, sebičnosti i volji u zadovoljavanju nacionalnih želja, ministri vanjskih poslova dogovorili su

²⁹ Postdamska konferencija održana je u Postdam 17. srpnja 1945. godine. Sovjetsku delegaciju predstavljali su Staljin i Molotov, američku Harry Truman i James Byrnes, a britansku Churchill i Eden. Glavna tema rasprave bila je Njemačka koja je stavljena pod zajednički nadzor četiriju sila.

da će sastanke Vijeća održavati u Bruxellesu, da će Sud i Visoku vladu smjestiti u Luxemburg, a Skupštinu u Strasbourg.³⁰

Iako je početna euforija oko integracije šestorice splasnula, a kritike postajale sve žešće, u Parizu je 18. travnja 1951. godine šest država potpisalo ugovor o stvaranju Europske zajednice za ugljen i čelik.³¹

Ratifikacija ugovora u parlamentima država članica započela je krajem 1951. godine. Najveća prijetnja ratifikaciji dolazila je iz političkih stranaka krajnje desnice i krajnje ljevice, nacionalista i komunista. Adenauerova vlada bila je slaba i nepopularna, francuska vlada bila je još nepopularnija. Pitanje Njemačke remilitarizacije bilo je na vrhuncu. EZUČ imala je vrlo malen utjecaj na svakodnevni život Europljana. Ipak, tarifna ograničenja u sektorima ugljena i čelika doista su bila ukinuta. Tržište je ostalo usitnjeno, a konkurentnost i produktivnost se nisu značajno povećale.

Stvaranjem EZUČ, mehanizma sa supranacionalnim pravima, nastala je i prva međunarodna organizacija koja je, prema mišljenju njezinih osnivača, morala biti početak europske federacije.³²

Unatoč uspostavljanja zajedničkog tržišta ugljena i čelika, dužnosnici su vjerovali da služe višem cilju Europske unije. Smanjivanjem američkog utjecaja na europskom tlu, utjecaj Jeana Monneta bio je sve manji. Monnet je objavio svoju namjeru da se vrati u Pariz i povuče iz Visoke vlasti kako bi pokušao oživjeti europsku integraciju. Monnetu se morala priznati kreativnost i briljantna posvećenost poslu, ali i loše upravljanje i loše radne navike.

Osim regulacije industrije ugljena i čelika, EZUČ izrodila je još jednu značajnu instituciju, a ona je „Stipendija Europske unije“. Raslo je zanimanje za EZUČ o čemu svjedoči veliki broj knjiga i članaka napisanih i objavljenih u pedesetim i šezdesetim godinama prošlog stoljeća.³³

EZUČ je postigla svoj neposredni cilj u rješavanju problema pokrajine Ruhr. Marjolin koji se tada nalazio daleko od očiju javnosti, opisao je kako je nastanak Zajednice značajan zbog okončanja stoljetne Njemačke dominacije ili bar pokušaja dominacija, ratova, a predstavljao je korak naprijed u novi početak prema ujedinjenoj Europi.

³⁰ Desmond Dinan, *Europe Recast: A History of European Union*, London: Palgrave Macmillan, 2004., str. 54

³¹ Vukadinović, R., Čehulić-Vukadinović, L., *Evropska ideja od Karla Velikog do Evropske unije*, Podgorica: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, 2016., str. 162

³² Vukadinović, R., Čehulić-Vukadinović, L., *Evropska ideja od Karla Velikog do Evropske unije*, Podgorica: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, 2016., str. 162

³³ Desmond Dinan, *Europe Recast: A History of European Union*, London: Palgrave Macmillan, 2004., str. 56

U skladu sa stavom njezinih osnivača o tome da je u pitanju tek prvi korak na putu dublje i sveobuhvatnije integracije, Europska zajednica za ugljen i čelik koncipirana je kao vremenski ograničen projekt. Ugovor o njezinu osnivanju istekao je 2002. godine.³⁴ Područje koje regulira ovaj ugovor prešlo je u domenu Europske zajednice u užem smislu, a sredstva zajednice koja je prestala postojati namijenjena su istraživanju u području industrije ugljena i čelika. Ugovor o Europskoj zajednici za ugljen i čelik potpisan je u Parizu i zbog toga je poznat kao Pariški ugovor.³⁵

4. Europska obrambena zajednica i Europska politička zajednica

4.1. Europska obrambena zajednica

Nakon uspjeha na polju proizvodnje ugljena i čelika, lideri već spomenutih šest zemalja poduzeli su sljedeći korak i pokušali uspostaviti zajednicu na području obrane. Hladnoratovska psihoza, pojačana korejskim ratom, tražila je okupljanje svih snaga unutar zapadnog bloka i jasno se postavljalo pitanje što je sa SR Njemačkom.³⁶ To je snaga koju zapadna Europa ne može isključiti, a geopolitički položaj te zemlje stavlja je na prvu crtu obrane. U svome govoru u srpnju 1949. godine u francuskoj skupštini Robert Schuman je na pitanje prijma Njemačke u NATO izjavio: „Ne može se pojaviti, ni sada, niti u budućnosti. Njemačka još uvijek nema mirovni ugovor. Nema vojsku i ne smije je imati. Nema oružje i ne će ga imati.“³⁷ Ipak, za nešto više od godinu dana pitanje njemačkog članstva u NATO-u bilo je na dnevnom redu, a sve zahvaljujući izbijanju Korejskog rata. Schuman koji je iskreno vjerovao u rečeno u francuskoj skupštini, nije mogao ni predvidjeti da će se događaji u svijetu odvijati toliko velikom brzinom. Čak se i prije Korejskog rata Adenauer zalagao za remilitarizaciju Njemačke. Preko još neutvrđene granice između dvije Njemačke, istočnonjemačka vlada je uz sovjetsku podršku, uspostavila oružane snage. Savezničke okupacijske snage u Zapadnoj Njemačkoj bile su malobrojne i slabe pa je u Adenaueru rastao strah da će Zapadna Njemačka biti lako pregažena u slučaju invazije Crvene armije ili

³⁴ Dedman Martin, *The Origins and Development of the European Union 1945.-2008*. London: Roulledge, 2010. str. 52

³⁵ Misita, Nevenko: *Osnovi prava Europske unije*, Sarajevo, 2008. str. 22

³⁶ Vukadinović, R., Čehulić-Vukadinović, L., *Evropska ideja od Karla Velikog do Evropske unije*, Podgorica: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, 2016., str. 163

³⁷ Willis, Roy F., *France, Germany and the New Europe, 1945.-1963.*, Stanford University Press, 1965., str. 130

oružanih snaga istočnonjemačke vlade, popularnije zvana „Volkspolizei“. Odgovor je, zasigurno bio izgraditi savezničke snage i podići zapadnonjemačku vojsku.³⁸ Adenauer je bio svjestan kako je ta ideja kontroverzna. Ipak, nakon reakcije na izjavu o remilitarizaciji koju je dao u jednom novinskom intervjuu u prosincu 1949. godine, Adenauer je postao puno oprezniji. Izbijanjem rata u Koreji okolnosti su se znatno promijenile. Mnogi su se Europljani bojali da rat sa Sovjetskim savezom uskoro predstoji. Britanci i Amerikanci također su otvoreno govorili o remilitarizaciji Njemačke.

Na sastanku savjetodavne skupštine Vijeća Europe 1950. godine Churchill je pozvao na njemačko preoružavanje u kontekstu europskih integracija. Stvari su došle do izražaja na ministarskom sastanku NATO-a u rujnu 1950. godine u New Yorku, kada je državni tajnik Dean Acheson³⁹ to i službeno objavio. SAD je htio podići njemačke vojne jedinice i integrirati ih u NATO snage u Europi. Francuska se u potpunosti protivila njemačkoj remilitarizaciji u bilo kojem obliku.

Otvaranje tog pitanja uvelike je ojačalo Adenauerovu poziciju u diplomaciji. Adenauer je povezo Achesonovu želju za njemačkom remilitarizacijom sa željom Njemačke za ukidanjem okupacijskog statuta i obnovom suverenosti.

Francuska politika kontrole poslijeratnog oporavka Njemačke ponovno je bila ugrožena. Kako bi zaštitila Schumanov plan i cjelokupnu strategiju prema Njemačkoj čiji je dio bila, Francuska je trebala novu inicijativu.⁴⁰ Jean Monnet je svoju novu ideju izradio u obliku Plevenskog plana 1950. godine. Plan je dobio ime po francuskom ministru. Francuski ministar René Pleven⁴¹ predložio je u listopadu 1950. godine plan stvaranja ujedinjenih europskih vojnih snaga. Njegov prijedlog odnosio se na stvaranje zajedničke, nadnacionalne europske vojske, pod jednim vodstvom, a te bi snage zajednički djelovale s američkim i kanadskim snagama koje su stacionirane u Europi.

Achesonov i Plevenov plan oko njemačke remilitarizacije uvelike su se razlikovali. Dok je Acheson htio da Njemačka podigne velike oklopne jedinice, Pleven je htio da Njemačka integrira male pješake jedinice izravno u europsku vojsku, bez formiranja njemačke vojske. Taj je Plevenova ideja bio politički nepravedna i vojno neizvediva. Adenauer je prihvaćao plan

³⁸ Desmond Dinan, *Europe Recast: A History of European Union*, London: Palgrave Macmillan, 2004., str. 58

³⁹ Dean Gooderham Acheson, 11. travnja 1893. - 12. listopada 1971., američki državnik i pravnik

⁴⁰ Desmond Dinan, *Europe Recast: A History of European Union*, London: Palgrave Macmillan, 2004., str. 58

⁴¹ René Pleven; 15. travnja 1901. – 13. siječnja 1993.

u načelu njemačke remilitarizacije, ali se držao vrlo suzdržano glede konkretnih prijedloga plana.⁴²

Za razliku od EZUČ, ove dvije najavljene zajednice nailazile su već od samog početka na poteškoće. Njemački političari su htjeli sudjelovati direktno u NATO-u, smatrajući da im to daje šire mogućnosti za političko djelovanje unutar zapadnog bloka, stoga je skeptičnost prema europskoj vojsci bila velika. Velika Britanija je željela ostati izvan tog projekta, dok su Amerikanci vjerovali da je mogućnost njemačko-francuskog pomirenja najbolja u okviru zajedničke europske vojske.⁴³

Četverogodišnja drama koja je politički istraumatizirala Francusku, do krajnjih granica iskušala francusko-njemačke odnose i duboko otuđila Francusku i SAD-e započela je početkom 1951. godine. U veljači iste godine, šestero sudionika započelo je međuvladinu konferenciju kako bi uspostavili Europsku obrambenu zajednicu (dalje: EOZ).

Predloženim planom bile bi stvorene dvije nove cjeline, a to su Europska obrambena zajednica i Europska politička zajednica. U Europskoj obrambenoj zajednici nalazile bi se europske vojne snage, a Europska politička zajednica bi se bavila koordinacijom političkih i financijskih pitanja.

Izgledi njemačke remilitarizacije ponovno su otvorili duboke političke rane u Francuskoj i podstakli komunističku i galističku oporbu. Gaulisti⁴⁴ su postigli nevjerojatan dobitak na parlamentarnim izborima u lipnju 1951. godine. Mišljenje o Njemačkoj bilo je podjednako podijeljeno, a socijalisti su tapkali u nizu pacifizma oličenim sloganom „ohne mich“.⁴⁵

Želja Velike Britanije da ostane izvan tog projekta ozbiljno je kočila Francusku i zemlje Beneluxa. Velika Britanija bila je vodeća vojna sila u Zapadnoj Europi i tradicionalni jamac kontinentalne ravnoteže snaga. Članstvo Velike Britanije pomoglo bi ublažiti zabrinutost Francuske i zemalja Benelixa zbog njemačkog vojnog preporoda. U nadi da će se Velika Britanija možda i dalje pridružiti pregovorima, Nizozemska je odgodila svoje puno sudjelovanje u njima do studenog 1951. godine kada su se pregovori ubrzali. To je vrijeme

⁴² Desmond Dinan, *Europe Recast: A History of European Union*, London: Palgrave Macmillan, 2004., str. 59

⁴³ Vukadinović, R., Čehulić-Vukadinović, L., *Evropska ideja od Karla Velikog do Evropske unije*, Podgorica: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, 2016., str. 163

⁴⁴ Gaulizam je francuski politički stav zasnovan na misli i djelovanju francuskog vođe otpora iz Drugog svjetskog rata, generala Charles de Gaullea, koji će postati predsjednik utemeljitelj Pete francuske republike. Temeljen na principu Francuske kao snažne države.

⁴⁵ Slogan „bez mene“

Monnet iskoristio kako bi što je moguće bolje predstavio svoju ideju američkom visokom povjereniku John J. McCloyu⁴⁶ i generalu Dwightu Eisenhoweru⁴⁷, novoprimitljenom vrhovnom zapovjedniku NATO-a koji su u Europi uživali veliki utjecaj. McCloy i Eisenhower zalagali su se za revidiranu verziju Plevenskog plana koji su vidjeli kao sredstvo za jačanje europskog doprinosa NATO-u.

Uz potporu SAD-a, pregovarači su u Parizu postupno postavili institucionalne i organizacijske elemente Europske obrambene zajednice i to, Povjerenstvo koje će se sastojati od devet članova, Vijeće ministara i Parlamentarnu skupštinu.

Amerikanci, iako su bili svjesni opasnosti da bi Njemačka mogla lako pasti pod sovjetski utjecaj, pomagala je zapadnim silama nastaviti s modificiranim Plevenskim planom.

S tim ciljem 1952. godine u Parizu, šest zemalja zaključilo je poseban Ugovor o osnivanju Europske obrambene zajednice. U Bonnu su dan ranije Velika Britanija, Francuska, Njemačka i SAD-e potpisale sporazum kojim su zamijenile okupacijski statut brojnim sporazumima, čime su Njemačkoj vratili suverenitet.⁴⁸

Ugovor o osnivanju Europske obrambene zajednice ostao je nerealiziran zato što je francuski parlament odbio njegovu ratifikaciju. Adenauer je progurao ugovor kroz njemački parlament, zemlje Beneluxa i Italija su također ratificirale ugovor, ali pritisak SAD-a na Francusku da ratificira ugovor, nije uspio. Kao razlog neuspjeha u ovom slučaju navodila su se tri uzroka. Prvo, nespremnost Francuske na suočavanje s makar i djelomičnim, naoružavanjem Njemačke. Drugo, odsustvo Velike Britanije, tad vojno najsnažnije europske države, ali i države koja jasno daje prednost ekspanziji već osnovanog NATO-a. I treće, nepostojanje zajedničke vanjske politike kojoj bi obrambeni savez mogao služiti.⁴⁹

Charles de Gaulle, iako je bio u mirovini, održao je u studenom 1953. godine konferenciju za novinare kojim je osudio i otkazao ugovor i Monneta. Pierre Mendès-France⁵⁰, jedan od najuspješniji političara Četvrte republike, pokazao je ravnodušnost prema europskim

⁴⁶ John Jay McCloy, 31. ožujka 1895. - 11. ožujka 1989., američki odvjetnik, diplomat, bankar i predsjednički savjetnik

⁴⁷ Dwight David Eisenhower, Denison, 14. listopada 1890. - Washington, DC, 28. ožujka 1969., američki general, političar i predsjednik

⁴⁸ Desmond Dinan, *Europe Recast: A History of European Union*, London: Palgrave Macmillan, 2004., str. 60

⁴⁹ Lasić, Mile. *Europska unija: nastanak, strategijske nedoumice i integracijski dometi*, Sarajevo, Sarajevo Publishing, 2009., str 54

⁵⁰ Pierre Isaac Isidore Mendès France; 11. siječnja 1907. - 18. listopada 1982., poznat kao PMF, bio je francuski političar koji je obnašao dužnost predsjednika Vijeća ministara (u četvrtoj francuskoj republici ekvivalent premijeru) osam mjeseci od 1954. do 1955. godine.

integracijama i dvosmislen stav prema EOZ-u. Pitanje EOZ-a odlučio je riješiti kada je postao premijer u lipnju 1954. godine. Mendès-France nalazio se u boljem položaj od većine premijera Četvrte republike, okončao je sudjelovanje Francuske u Indokini i posredovao u pregovorima s nacionalističkim pobunjenicima u Tunisu. Na parlamentarnoj raspravi koja je bila održana u kolovoza 1954. godine, ustvrdili su da bi članstvo Francuske u EOZ-u predstavljalo kraj za Francusku. Naglašavali su da bi isti predstavljao opasnost za dvije francuske institucije, vojsku i carstvo. Isto je tako jedan zamjenik govorio o „akutnoj opasnosti koja dodiruje srce svih nas, opasnosti da francuska vojska može nestati, vojsci za koju kroz sve promjene režima, znamo da je trajna arterija domovine.“⁵¹

Što se tiče carstva, zastupnik koji je predstavljao prekomorsku konstituciju pitao se kako bi zemlja koja će pristati na „veliko napuštanje suvereniteta“ mogla zadržati svoje kolonije. Zabrinutost oko budućeg međunarodnog rasta Francuske također je bila predmet rasprave. Jedan zamjenik, istaknuo se s izjavom: „ Mi smo i dalje nacija s pravima jednakim onima iz Amerike i Velike Britanije, a ratifikacija Ugovora bi nas dovela na razinu poražene i male zemlje.“⁵² Ovakvim stavovima, izlaganjima i razmišljanjima, bilo je nemoguće postići ratifikaciju navedenog ugovora.

Amerikanci su bili nezadovoljni neuspjehom, te su pojačali kritike na račun europskih saveznika. Tražili su da se osnaži europska obrana, da se izdvaja više novca za obranu i da se što prije integrira SR Njemačku u zajedničku vojno-političku strukturu. Britanska politika na čelu s ministrom vanjskih poslova Anthony Edenom⁵³ ponudila je da se Bruxellski pakt iz 1948. godine proširi i pretvori u Zapadnoeuropsku uniju u koju bi još ušle SR Njemačka i Italija. Kroz Zapadnoeuropsku uniju bivši moćnici Osovine mogli bi se pridružiti NATO-u. Činjenica da je britanska vlada pristala na formiranje Zapadnoeuropske unije i da se dijelom odrekla svojih ranijih stavova o europskom povezivanju, pokazuje da odluka nije bila isključivo britanska. Zapadnoeuropska unija bila je četvrta organizacija u pokušajima stvaranja vojno integrirane Europe. Bila je tijelo koja je bila središte za razmjenu mišljenja. Savjet ministara odluke je donosio sporazumom, a Savjetodavna skupština Savjeta Europe nije imala gotovo nikakva prava. Zapadnoeuropska unija je svojim postojanjem predstavljala posredno važno tijelo koje je moglo dodatno raspravljati o nekim pitanjima koja su već prethodno bila riješena unutar NATO-a.

⁵¹ Desmond Dinan, *Europe Recast: A History of European Union*, London: Palgrave Macmillan, 2004., str. 61

⁵² Citati potječu od Nathana Leitesa i Christiana de la Malene; *Paris from EDC to WEU*, *World politics* 9, br. 2, 1957., str 193-219

⁵³ Anthony Robert Eden, Windlestone, 12. lipnja 1897. - Alvediston, 14. siječnja 1977., britanski državnik

Ta je ideja razrađena na konferenciji u Londonu, a ostvarena je Pariškim ugovorima iz listopada 1954. godine. Sastojeći se od Vijeća ministara i skupštine, pokrivajući kulturna i obrazovna kao i vojna pitanja, Zapadnoeuropska unije bila je međuvladina mentalna, a ne nadnacionalna organizacija. Ta je činjenica, osvojila mnoge francuske parlamentarce koji su glasovali protiv EOZ-a. Glasovanje o povjerenju održalo se u prosincu 1954. godine. Kao rezultat toga, u roku od godine dana od sloma EOZ-a, Njemačka je bila remilitarizirana i postala je članica NATO-a.

4.2. Europska politička zajednica

Isto razdoblje prati i neuspjeli pokušaj uspostavljanja Europske političke zajednice (dalje: EPZ) čiji su principi i institucionalni okvir bili konačno koncipirani tijekom 1953. godine. Pod predsjedanjem Spaaka, *ad hoc* skupština, zapravo skupština EZUČ, usvojila je u ožujku 1953. godine nacrt ugovora o osnivanju Europske političke zajednice. Povodom institucionalnog ustrojstva Europske političke zajednice, treba istaknuti da je uz Europsko izvršno vijeće, Savjet Ministara i Sud, ova organizacija trebala imati i Parlament kao predstavničko tijelo birano na prostoru Zajednice kao cjeline.⁵⁴

Utjecajni belgijski političar Paul-Henri Charles Spaak⁵⁵ je što se tiče politike koju je predložio stvoriti otkrio svoju federalističku ambiciju. Osim Spaaka, Heinrich von Brentano⁵⁶, vodeći njemački političar i predsjednik ustavnog odbora *ad hoc* skupštine, koji je ujedno i izradio ugovor s oduševljenjem je opisivao zamišljenu zajednicu. Ipak, ostali ministri vanjskih poslova nisu ozbiljno shvatili nacrt ugovora, stoga nije bilo iznenađujuće što su dopustili da krajem 1953. i početkom 1954. godine ideja postupno posustane, sve dok krah EOZ-a nije rezultirala i krahom EPZ-a.

Za mnoge zagovornike europskog federalizma krah EOZ i EPZ bila je najveća izgubljena prilika u povijesti europske integracije. Provedba EOZ-a dovela bi obrambenu politiku pod nadnacionalnu kontrolu. Provedba EPZ-a zauzvrat bi uspostavila integrirani okvir za određene industrijske sektore i europsku obranu, kao i za sve veći niz socioekonomskih politika. Ipak,

⁵⁴ Dedman Martin, *The Origins and Development of the European Union 1945.-2008*. London: Roulledge, 2010. str. 62

⁵⁵ Paul-Henri Charles Spaak, 25. siječnja 1899. – 31. srpnja 1972., utjecajni belgijski državnik, političar i diplomat

⁵⁶ Heinrich Joseph Maximilian Johann Maria von Brentano di Tremezzo, Offenbach na Majni, 6. lipnja 1904. - Darmstadt, 14. studenog 1964., njemački političar i ministar vanjskih poslova u Vladi Konrada Adenauera.

visoki dužnici su smatrali da je ugovor i bio ratificiran da ne bi mogao biti proveden, a pitanja remilitarizacije Njemačke kao i njezino članstvo u NATO savezu bi i dalje bilo na dnevnom redu.⁵⁷

Poraz EPZ, osim što je bio povijesna nesreća, prema riječima bliskih kolega Pierre Mendès-Francea bio je i povijesna potreba. Prema njegovom mišljenju, ratifikacija ugovora otvorila bi trajni građanski rat u Francuskoj. Ipak, smatram da je krah EOZ pogodovao francusko-njemačkim odnosima i europskim integracijama. Sukladno tome, ratifikacija ugovora mogla je otuđiti biračku jedinicu koja je bila vitalna za postizanje europske integracije i eventualno francusko-njemačkog pomirenja.

Ova ideja nije u potpunosti nestala iz europskog diskursa, osobito iz krugu intelektualne i političke elite, ali je na „dnevni red“ stigla tek početkom 90-tih godina prošlog stoljeća.

5. Europska ekonomska zajednica i Europska zajednica za atomsku energiju

Ogorčen neuspjehom najavljene vojne i političke integracije Europe, Jean Monnet koji je bio personifikacija za europske integracije odlučio se na ostavku s mjesta predsjednika EZUČ, te je fokusiran na atomsku energiju i transport, započeo s izradom novog projekta. Paul-Henri Charles Spaak, uživao je veliko povjerenje Jean Monneta, te je postao i njegovim sljednikom. Spaak je snažno podržavao Monnetovu ideju jer ju je smatrao sredstvom za oživljavanje europskog projekta. Uz dugogodišnje prijatelje koji su dijelili europsku ideju, Jean Monnet je mogao nastaviti sa svojim radom na novom projektu fokusiranog na atomsku energiju i transport. Inspiriran Monnetovim radom, prijedlog Paul-Henri Spaaka o suradnji na području atomske energije i transporta, nije naišao na podršku u Njemačkoj i Francuskoj, ali je u zemljama Beneluxa.

Istovremeno, nizozemski ministar financija Johan Beyen⁵⁸, predlagao je ideju „horizontalne integracije“ čime se otvaraju novi prostori i gdje je osnovica zajedničko tržište. Beyen je smatrao da je sektorska integracija preuska, jer stvara napredak samo na jednom polju. Beyenove ideje u kojima iznosi da taj poduhvat bude u nadležnosti izvršne i parlamentarne vlasti, prihvatio je i podržao Spaak. Spaak je tada vršio dužnost ministra vanjskih poslova

⁵⁷ Desmond Dinan, *Europe Recast: A History of European Union*, London: Palgrave Macmillan, 2004., str. 63

⁵⁸ Johan Willem "Wim" Beyen, 2. svibnja 1897. - 29. travnja 1976., nizozemski političar, diplomat i poduzetnik.

Nizozemske te je odmah ocijenio mogućnost usklađivanja horizontalne integracije s Monnetovim idejama. Pod pritiskom Beyena, Spaak je ideje o atomskoj energiji i carinskoj uniji uklopio u jedan paket, tzv. memorandum Beneluxa te ga proslijedio vladama šestorice, namjerno izostavivši ideju stvaranja zajedničkog tržišta.⁵⁹ Ta je ideja stvaranja zajedničkog tržišta bila uvijek preosjetljiva te je nailazila na skepticizam.

Na konferenciji ministara vanjskih poslova koji se održavao od 01. - 03. lipnja 1955. godine na Siciliji u Messini, detaljno se razmatrao prijedlog zemalja Beneluxa. Konferencija se odvijala u ozračju rastućeg francusko-njemačkog prijateljstva. Na konferenciji je utvrđeno da nastupa nova faza izgradnje Europe i da bi zajedničkim investicijama, postupnim povezivanjem privreda usklađivanjem socijalne politike i stvaranjem zajedničkog tržišta moglo doći do kvalitetnije i drugačije ujedinjene Europe.⁶⁰ Stoga konferenciju u Messini uzimamo kao vrlo važnu u povijesti europskih integracija. Sve je to bilo nužno ako se želi sačuvati mjesto koje Europa zauzima u svijetu, održati svoje utjecaje i podići razinu životnih uvjeta svojih stanovnika. Preporuke ministara bile su usmjerene na zajedničko djelovanje u smjeru izgradnje i usavršavanja europskog prometa, rješavanja pitanja atomske energije i stvaranja zajedničkog tržišta koje je bi bilo oslobođeno od carinskih barijera i drugih kvantitativnih ograničenja.

Preporuke iz Messine postale su značajan poticaj za vođenje državno-političke akcije u korist napora za stvaranje nove Europe. Tijekom gotovo cijele 1955. godine u većini država članica EZUČ odvijale su se živahne rasprave o regionalnoj ekonomskoj integraciji. I u Njemačkoj se postavljalo pitanje kako liberalizirati trgovinu. Ludwig Erhard⁶¹, njemački ministar gospodarstva, zalagao se za multilateralan pristup. Kao ekonomski liberal doktrine, pribojavao se da će se regionalni aranžmani prije spriječiti nego pomoći postizanju globalne slobodne trgovine. Od dvije regionalne opcije, carinsku je uniju smatrao potencijalno protekcionističkom i samim time nepoželjnom. Walter Hallstein⁶² je u ministarstvu vanjskih poslova zagovarao carinsku unije iz ekonomskih i političkih razloga. Smatrao je da će

⁵⁹ Desmond Dinan, *Europe Recast: A History of European Union*, London: Palgrave Macmillan, 2004., str. 66

⁶⁰ Vukadinović, R., Čehulić-Vukadinović, L., *Evropska ideja od Karla Velikog do Evropske unije*, Podgorica: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, 2016., str. 165.

⁶¹ Ludwig Erhard, Fürth, Njemačka, 4. veljače, 1897. - 5. svibnja, 1977., njemački političar i kancelar Zapadne Njemačke od 1963. do 1966.

⁶² Walter Hallstein, 17. studenoga 1901. - 29. ožujka 1982., njemački akademik, diplomat i državnik, prvi predsjednik Komisije Europske ekonomske zajednice i jedan od očeva osnivača Europske unije.

carinska unije donijeti Njemačkoj ekonomske koristi od dublje europske integracije. Raskol između Erharda i Hallsteina bio je ne samo osobni, već ideološki i birokratski.⁶³

U Francuskoj su zagovornici slobodne trgovine tijekom pedesetih godina prošlog stoljeća bili u manjini. Robert Marjolin⁶⁴, koji je u travnju 1955. godine dao ostavku na rukovodećoj poziciji Organizacije za europsku ekonomsku suradnju nastale 1948. godine u sklopu Marshallovog plana, bio je jedan od rijetkih zagovornika liberalizacije tržišta.

Marjolin je vjerovao da je Francuska svoj puni potencijal mogla ostvariti samo članstvom na zajedničkom tržištu. Francuska je bila pesimistična u pogledu svojih ekonomskih rezultata, te joj je prijeto ekonomski i gospodarski zaostanak ako ne prihvati regionalnu ekonomsku integraciju. Francuska politička i poslovna elita i dalje su bile vrlo zaštitnički nastrojene. Jedina predložena inicijativa bila je predložena zajednica atomske energije, poznatija kao Euroatom.⁶⁵

Monnet je podržavao Euroatom iz različitih razloga. Doživljavao ga je kao priliku za unapređenje nadnacionalizma i ponovno pokretanje europskih integracija. Ostali francuski čelnici koji su uz Monneta podržavali tu ideju, temeljili su svoju podršku na glavnom cilju, a to je stavljanje europskih resursa na raspolaganje francuskoj industriji atomske energije u civilne i vojne svrhe. Time su prikazali francuske ciljeve toliko transparentne da su se druge zemlje povukle od te ideje. Vlade u Messini se nisu bezrezervno obvezale na pokretanje europskih integracija. Iako su većina prisutnih ministara bili gorljivi euroljani i iako su izgledi za integraciju postajali sve povoljniji, većina nacionalnih vlada ipak nije htjela žuriti.

Francusko-njemački odnosi znatno su se popravili od propasti EOZ-a, ali francusko nepovjerenje u njemačke pozive na liberalizaciju trgovine i njemačko nepovjerenje u francuske pozive na suradnju u atomskoj energiji, duboko su se zaoštrili. Ministri vanjskih poslova nisu željeli da se sastanak u Messini završi bez dogovora pa su u posljednji trenutak postigli sporazum i osnovali međuvladin odbor za nastavak rada na prijedlozima o atomskoj energiji i zajedničkom tržištu.

⁶³ Desmond Dinan, *Europe Recast: A History of European Union*, London: Palgrave Macmillan, 2004., str. 67

⁶⁴ Robert Marjolin, 27. srpnja 1911. - 15. travnja 1986., francuski ekonomist i političar uključen u formiranje Europske ekonomske zajednice.

⁶⁵ Desmond Dinan, *Europe Recast: A History of European Union*, London: Palgrave Macmillan, 2004., str. 68

Francuski ministar vanjskih poslova, Antoine Pinay⁶⁶, iako se držao vrlo suzdržanim, pod pritiskom svojih kolega pristao na ideju o međuvladinom odboru.

Razvojem zajedničkih institucija, postupnim spajanjem nacionalnih ekonomija, stvaranjem zajedničkog tržišta i sve većom harmonizacijom zajedničke politike došlo je do nove faze u izgradnji Europe.

Tijekom cijele 1955. godine relevantna ministarstva i interesne skupine bile su usredotočene na rad odbora. Za Francusku je to bio velik ulog jer joj je najveća prepreka bila uspostavljanje zajedničkog tržišta. Politička nestabilnost povećala je tu francusku neizvjesnost sve do početka 1956. godine kada su se održavali izbori. Tijesnom suradnjom na raznim industrijskim i poljoprivrednim interesima te na sastancima odbora u Bruxellesu s nacionalnim izaslanstvima, francuska vlada je pomogla u izradi konačnog izvješća koje bi moglo poslužiti kao osnova za međuvladinu konferenciju o pregovorima o ugovoru kojim se uspostavlja zajedničko tržište.

Pod vodstvom Jean Monneta nastao je Akcijski odbor za Sjedinjene Države Europe. Odbor je započeo djelovanje u smjeru potpore novih nastojanja za ujedinjenje. U Odboru su sudjelovali brojni istaknuti državnici zapadnoeuropskih zemalja, kao i sve političke grupacije. Svojim je djelovanjem trebao težiti u pripremanju stalnog terena za novo ujedinjavanje Europe. Isticali su da se nova Europa ne može stvoriti samo na temelju klasične međunarodne suradnje, već da je nužno posegnuti za nadnacionalnim rješenjima koja će jačati jedan jedinstveni europski centar. Smatrali su da je nužno i dio prava prenijeti na „federalne europske institucije“ i na taj način omogućiti stvaranje uvjeta za brže zajedničko djelovanje.⁶⁷

Spaakov izvještaj integriranje nacionalnih tržišta u zajedničko tržište s ciljem osiguranja većeg ekonomskog rasta i povećanja životnog standarda u zemljama članicama prihvaćen je na sastanku šestorice u Veneciji 1956. godine. U međuvremenu su se mobilizirali domaći interesi za i protiv predloženog zajedničkog tržišta i Euroatoma. U većini zemalja snažno se favoriziralo zajedničko tržište, ali ne i Euroatom. Francuzi su u Veneciji inzistirali da konačni sporazum uključuje slobodan pristup predloženom zajedničkom tržištu za proizvode iz francuskih kolonija. Uz neočekivanu podršku Njemačke, ministri vanjskih poslova dali su

⁶⁶ Antoine Pinay, 30. prosinca 1891. - 13. prosinca 1994., francuski konzervativni političar i premijer Francuske 1952–1953. godine

⁶⁷ Desmond Dinan, *Europe Recast: A History of European Union*, London: Palgrave Macmillan, 2004., str. 69

zeleno svjetlo za pokretanje međuvladine konferencije o uspostavi zajedničkog tržišta i zajednice za atomsku energiju.

Godine 1956. predloženo je osnivanje Europske ekonomske zajednice (EEZ ili EZ) i Europske zajednice za atomsku energiju (Euroatom ili EA). Njihove članice su bile članice Europske zajednice za ugljen i čelik. Velika Britanija je nakon mjeseci aktivnog djelovanja odustala od daljnjeg pripremnog rada. Ona je imala poseban trgovinski odnos s Commonwealthom⁶⁸ koji je uključivao povlaštene uvjete nedostupne drugim trgovinskim partnerima i nespojive sa sudjelovanjem na zajedničkom europskom tržištu. Međutim, kada je postalo jasno da će doći do stvaranja nove Zajednice, britanski pregovarači su ponudili novi koncept europskog ujedinjavanja koji je trebao biti temeljen na stvaranju široke zone slobodne trgovine. Uz ostale europske zemlje, Europska ekonomska zajednica trebala se kolektivno uključiti u organizaciju EFTA⁶⁹. To je bio daljnji pokušaj da se s britanskog otoka pokuša uništiti ideja jačeg povezivanja i da se umjesto toga ponudi labavi koncept jačanja slobodne trgovine u okvirima Zapadne Europe.⁷⁰ Suočavajući se s poteškoćama u svojoj poljoprivredi, Francuska je bila uvjerena da bi formiranje zone slobodne europske trgovine pokazalo nisku produktivnost francuske poljoprivrede i da bi francuska industrija dobila ozbiljne konkurente. Francuska je dala snažnu potporu Europskoj ekonomskoj zajednici te je time svaka ideja o zoni europske slobodne trgovine odbačena.

Događaji u sovjetskom bloku krajem 1956. godine pružili su konferenciji stratešku pozadinu bez utjecaja na same pregovore. Očekivano, komunističke stranke bile su nepomirljivi protivnici europskih integracija.

Prihvatanjem izvještaja, uslijedili su pregovori koji su okončani 25. ožujka 1957. godine potpisivanjem osnivačkog ugovora o Europskoj ekonomskoj zajednici (EEZ ili EZ) i Europskoj zajednici za atomsku energiju (Euroatom ili EA). Ugovori su potpisani u Rimu i

⁶⁸ Commonwealth of Nations, općenito poznat samo kao Commonwealth, političko je udruženje od 54 države članice, od kojih su gotovo sve bivše teritorije Britanskog carstva. Glavne institucije organizacije su Tajništvo Commonwealtha, koje se usredotočuje na međuvladine aspekte i Commonwealth Foundation, koji se fokusira na nevladine odnose između država članica

⁶⁹ Europsko udruženje za slobodnu trgovinu (*engl. European Free Trade Association*) osnovano je 1960. godine i reakcija je na osnivanje EEZ-a, kako bi se spriječila opasnost od ekonomske diskriminacije. EFTA je izgubila na značenju kroz pristupanje država članica Europskoj ekonomskoj zajednici (Velika Britanija, Irska i Danska 1973., a Portugal 1986.

⁷⁰ Vukadinović, R., Čehulić-Vukadinović, L., *Evropska ideja od Karla Velikog do Evropske unije*, Podgorica: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, 2016., str. 166

zbog toga se navode i kao Rimski ugovori. Zaključeni su na neodređeno vrijeme, a na snagu su stupili 01. siječnja 1958. godine.⁷¹

Glavni i osnovni cilj Europske ekonomske zajednice bio je uspostavljanje zajedničkog tržišta, što je u članku 2. Ugovora i navedeno: „*Zadatak je Zajednice da, uspostavljanjem zajedničkog tržišta i postupnim usklađivanjem ekonomskih politika država članica, unutar čitave Zajednice unaprijedi ravnomjeran razvoj privrednih djelatnosti, stalan i uravnotežen privredni razvoj, veću stabilnost, brži porast životnog standarda i bliskije odnose između država koje joj pripadaju.*”⁷²

Države potpisnice usuglasile su se oko implementacije zajedničke politike koja se odnosi na prijevoz, poljoprivredu, socijalno osiguranje i slobodno kretanje ljudi i robe unutar granica šest zemalja potpisnica.

Najvažniji elementi Ugovora o Europskoj zajednici bili su carinska unija, odnosno ukidanje svih tarifnih i količinskih ograničenja u unutrašnjoj trgovini, četiri osnovne slobode tj. sloboda kretanja robe, usluga, ljudi i kapitala, poštena tržišna utakmica, kontrola državnih subvencija, zabrana porezne diskriminacije uvoza i neophodni stupanj koordinacije u području makroekonomske politike. Tržište je mjesto susreta ponude i potražnje iz više država koje kvalificiraju dva ključna principa. Prvi koji ima u vidu zabranu diskriminacije s obzirom na državu porijekla, odnosno s obzirom na nacionalnost onog što se nudi ili pribavlja, a drugi pretpostavlja sustav koji garantira slobodnu i poštenu konkurenciju na zajedničkom tržištu. U skladu s tim, zajedničko tržište generalno se definira kao tržište na kojem je u okviru predmetne Zajednice tj. Europske ekonomske zajednice – svaki sudionik slobodan ulagati, proizvoditi, raditi, kupovati i prodavati, isporučivati ili dobavljati usluge tamo gdje je to ekonomski najpovoljnije i u uvjetima slobodne i neporemećene konkurencije.⁷³

Europska ekonomska zajednica koncipirana je kao zajednica koja se temelji na carinskoj uniji. Zbog toga je predstavljala korak dalje u odnosu na Europsku zajednicu za ugljen i čelik, budući da ugovorom o njezinu osnivanju nije regulirana ta dimenzija ekonomskih odnosa. Iako je nadnacionalno reguliranje tržišnih odnosa izvorno vezano samo za nekoliko područja (poljoprivreda, prijevoz), Ugovor o EEZ posredstvom relativno široko i dalekosežno

⁷¹ Dedman, *The Origins and Development*, str. 66

⁷² Misita Nevenko, *Osnovi prava Europske Unije*, str. 24

⁷³ Kaiser Wofram, Brigitte Leucht, Morten Rasmussen, *The History of the European Union*, London, European Commission, 2009., str 53.

formuliranih ciljeva, dakle funkcionalističkim načinom, otvorio je mogućnost nadnacionalnog ili zajedničkog pristupa i u drugim područjima zajedničkog djelovanja.⁷⁴ Ugovorom o Europskoj ekonomskoj zajednici deklariran je dvanaestogodišnji rok za uklanjanje svih prepreka za djelovanje zajedničkog tržišta. No, iako deklariran, ovaj rok nije održan, s tim da je u međuvremenu ostvareno dovoljno da bi se postigla suglasnost o uspostavljanju zajedničkih carina u odnosu na treće zemlje, odnosno carinske unije, koja stupa na snagu 01. srpnja 1968. godine. Iako je primarno predstavljao ekonomski projekt, Ugovor o Europskoj ekonomskoj zajednici upućuje i na njegovu političku dimenziju. Njegova politička dimenzija vidljiva je iz same preambule Ugovora, u kojoj je definirano da se osnivanjem Zajednice postave temelji za sve bliži savez europskih naroda, da Zajednica treba voditi očuvanju i jačanju slobode i biti otvorena za sve države koje joj se žele priključiti u tom nastojanju.

Zbog straha od gubljenja kontrole nad nacionalnom politikom koju bi trebalo integrirati u zajedničku europsku politiku, Velika Britanija nije potpisala Sporazum o osnivanju Europske ekonomske zajednice. Umjesto takvog ugovora, predložila je stvaranje slobodne trgovinske zone. Ubrzo poslije ratifikacije Ugovora o osnivanju Europske ekonomske zajednice Velika Britanija, Norveška, Švedska, Danska, Austrija i Portugal uspostavili su Udruženje za slobodnu europsku trgovinu (European Free Trade Association – EFTA). Predmet Ugovora o uspostavljanju slobodne trgovinske razmjene bili su samo industrijski proizvodi između zemalja koje su pristupile Udruženju. Ugovor nije obuhvaćao poljoprivredne proizvode, niti je postojala zajednička vanjska tarifa. Zemlje potpisnice ugovora imale su mogućnost povlačenja u bilo koje vrijeme.⁷⁵ Velika Britanija je 1961. godine započela pregovore s Europskom ekonomskom zajednicom oko članstva. Kako je najveći protivnik članstva Velike Britanije u Europskoj ekonomskoj zajednici tada bila Francuska i njezin predsjednik Charles de Gaulle, u siječnju 1963., kao i 1967. godine, Francuska je stavila veto na ulazak Velike Britanije u EEZ. Možda su pritom i ekonomski motivi igrali neku ulogu, ali osnovno je bilo političko dvoumljenje vezano za Veliku Britaniju koja je imala dobre veze sa SAD-om te se postavljalo pitanje utjecaja SAD-a kroz jednu državu članicu na politiku i razvoj Unije. Upravo je ovo bilo suprotno zamisli predsjednika De Gaullea o osnivanju europske zajednice kao suradnje europskih suvremenih država, ali bez američkog utjecaja. S druge strane, druge države članice vidjele su članstvo Velike Britanije kao vrlo pozitivno, kroz prizmu stvaranja suprotnog pola jednoj od najjačih članica, Francuskoj. Drugim riječima, držanje država

⁷⁴ Baldwin i Wyplosz, *Ekonomija evropskih integracija*, str. 65

⁷⁵ Džombić, *Europske inicijative*, str. 34

članica karakterizirao je konflikt između osnovnih pretpostavki o budućem pravcu razvoja europske zajednice. Potencijalno britansko članstvo gledano je kao čimbenik koji bi u navedenom pitanju mogao oslabiti, odnosno ojačati pozicije pojedinačnih država članica, a ni u kojem slučaju kao poseban problem.

Ugovor o osnivanju Europske zajednice za atomsku energiju (Euroatom ili EA) bio je usmjeren je na stvaranje neophodnih uvjeta za brz razvoj atomske energije, njezinu distribuciju u okviru država članica i prodaju viškova na međunarodnom tržištu. S obzirom na izuzetno visoke razvojne troškove u području atomske industrije, Zajednica je bila usmjerena prema zajedničkom angažmanu u istraživanju i primjeni njegovih rezultata. S tim ciljem Ugovor o Europskoj zajednici za atomsku energiju određuje zajedničku politiku u područjima istraživanja, sigurnosnih standarda, investicija i postrojenja, snabdijevanja rudom i gorivom, primjene atomske energije, međunarodne suradnje u području nuklearne energije te uspostavljanja zajedničkog tržišta u ovom području.

Tako je na samom početku 1958. godine uz postojeću EZUČ formirana Europska ekonomska zajednica i Euroatom, što je urodilo stvaranjem sistema od tri zajednice. Za sve tri zajednice osnovana je skupština koja se od 1962. godine naziva Europski parlament te Savjet ministara i komisije. EEZ i Euroatom dobili su i savjetodavni Privredno-društveni odbor.

Sistem tri zapadnoeuropske zajednice stupio je u život i to je bio kraj velikih diskusija i pokušaja ujedinjavanja kao i jasan početak još užeg povezivanja pa čak i ujedinjavanja šest zapadnoeuropskih država.

6. Zaključak

Integracija Europe, odnosno šest zapadnoeuropskih država bila je u vrlo kratkom roku uspješna. Želja za mirom i suradnjom koja se na kontinentu rodila nakon Drugog svjetskog rata pokrenula je snažan proces europskog identiteta. Taj se proces uspinjao njezinim daljnjim razvojem. Snažnim radom francuskog političkog ekonomiste i diplomata, Jean Monneta, pokrenuto je sveobuhvatno ekonomsko planiranje u zapadnom dijelu Europe. Od uspješnog plana osmišljenog za obnovu i modernizaciju urušene ekonomije i gospodarstva, Jean Monnet je sa svojim suradnicima i istomišljenicima predložio uspostavljanje zajedničkog europskog tržišta ugljena i čelika. Nadahnuo je stvaranje i Europske ekonomske zajednice. Pioniri europskog projekta svojim su idejama dali veliki doprinos trajnom miru i prosperitetu Starog kontinenta. Cijeli proces integracije bio je direktno podređen zadaći okupljanja svih snaga. Bruxellski pakt se potpomognut Marshallovim planom pretopio u NATO. Europska zajednica za ugljen i čelik osnovana je s ciljem rješavanja pitanja strateških sirovina ugljena i čelika, ali i uključivanja SR Njemačke u zapadnoeuropski savez i preko njega u NATO. Plan se temeljio na uvjerenju da države koje ne upravljaju proizvodnjom ugljena i čelika ne mogu započeti oružani sukob. Stoga, to smatramo temeljnim pokretačem europske integracije. Nesumnjam da integracija ne bi nastala pod nekim drugim okolnostima i uvjetima, ali se njezin razvoj ne bi odvijao ovom brzinom. Bez zalaganja i motivacije mnogih vizionara ne bismo poznavali temelje zajednice u kakvoj danas živimo. Vjerovanjem u iste ideale, arhitekti europske integracije formirali su ujedinjenu Europu mira i blagostanja. Nadahnutim i predanim radom na europskom projektu nastojalo se zauvijek otkloniti zlo nacionalizma i ratnog huškanja. Od prikazanih početaka pa sve do stvaranja Europske unije proteći će dug put isprepleten nizom međunarodnih kriza, različitih političkih koncepata, a proces integracije obuhvaćat će sve veći broj članica. Tako će zamišljena integracija šest europskih zemalja postati najveća trgovinska svjetska sila s tendencijom rasta. Produbljivanje suradnje i povećanje broja država članica bile su zamisli europskih planera kojima se jamčio mir. Europska sigurnost i suradnja bile su zacrtane u željama za tijesnom suradnjom između država. Integracija je nastavila svoj razvoj i stvarali su se projekti koji su voditi nastanku Europske unije.

7. Literatura:

Baldwin Richard, Charles Wyplosz, (2010.) Ekonomija evropskih integracija. Beograd: Data Status

Deadman, Martin, (2010.) The Origins and Development of the European Union 1945 – 2008. London: Roulledge

Desmond Dinan, (2004.) Europe Recast: A History of European Union, London: Palgrave Macmillan

Džombić, Ilija J. (2012.) Evropske inicijative i institucije (Europska unija – prošlost, sadašnjost, budućnost). Sarajevo: Friedrich-Ebert-Stiftung

Kaiser, Wolfram, Brigitte Leucht, Morten Rasmussen, (2009.) The History of the European Union. London: European Commission

Lasić, Mile, (2009.) Europska unija: nastanak, strategijske nedoumice i integracijski dometi. Sarajevo: Sarajevo Publishing

Misita, Nevenko, (2008.) Osnovi prava Europske unije. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu

Vukadinović, R., Čehulić-Vukadinović, L., (2016.) Evropska ideja od Karla Velikog do Evropske unije, Podgorica: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti

CVCE: Historical event in the European integration process (1945-2014);

- 1945-1949 The pioneering phase

<https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/e50703eb-142f-4770-a6a5-b1a7f0cac450>

Izjava o izvornosti

Ja, Maja Vidović pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Maja Vidović, v.r.

(potpis studenta)